

mere s pacifiškega območja, iz Afrike, ZDA idr. V knjigo so vključene fotografije, reprodukcije umetniških slik, ilustracije in oglasi iz tiskanih medijev. Slikovni material (nekaj ga je še iz 19. stoletja) z avtoričinimi komentarji podkrepi besedilo in dodatno pojasnjuje njene hipoteze oziroma ugotovitve. Zaradi široke obravnave številnih vprašanj, ki so v središču sodobnih razprav različnih znanstvenih disciplin in strok, je knjiga pomemben prispevek k razumevanju muzeologije. Odlika tega znanstvenega dela pa je tudi razmeroma lahka berljivost, za kar gre zasluga avtoričini domiselnosti in mestoma celo duhovitosti ter njeni sposobnosti, da bralcu prek slikovitih primerov približa teoretično zahtevno in poglobljeno obravnavo snovi. Zato delo Barbare Kirshenblatt-Gimblett *Destination Culture* ni namenjeno samo ozkemu krogu strokovne javnosti, pač pa je zanimivo in poučno tudi za laike, ki jih zanimata dediščina in turizem.

Andreja Čokl in Saša Poljak

Jasna Čapo Žmegač idr. (ur.), *Kroatische Volkskunde / Ethnologie in den Neunzigern. Ein Reader.* Wien: Verlag des Instituts für Europäische Ethnologie, 2001 (*Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Ethnologie der Universität Wien*; Band 22), 491 str.

Ta zvezek bo približal nemškogovorečim bralcem perspektive, tendence in najpomembnejša tematska področja današnje hrvaške Volkskunde / etnologije – in ga je s tem razumeti kot prispevek k transnacionalni evropski etnologiji. – Besedilce na zadnji platnici in podnaslov (Ein Reader) morda najnazorneje strneta ambicijo obsežnega zbornika, nastalega pod uredniško taktirko hrvaških etnologinj Jasne Čapo Žmegač in Sanje Kalapoš (Inštitut za etnologijo in folkloristiko, Zagreb) in avstrijskih etnologov Reinharda Johlerja in Herberta Nikitscha (Inštitut za evropsko etnologijo Univerze na Dunaju).

Knjigo vpeljuje Spremna beseda, sledi ji pet večjih tematskih razdelkov (I. Zgodovina in teorija; II. Spremembe in politična simbolika; III. Etničnosti – pluralnosti – identitete; IV. Etnografija vojne; V. Študije primerov), v katerih je skupaj 23 razprav iz zadnjega desetletja, ki jih je napisalo 18 hrvaških etnologinj in etnologov. Vsa besedila so bila že objavljena – nekatera v enakem, druga v nekoliko spremenjenem obsegu in z dopolnili – večina v osrednjih hrvaških etnoloških časopisih (*Narodna umjetnost*, *Etnološka tribina* in *Studia ethnologica croatica*), dve razpravi o etnografiji vojne pa v zborniku *Fear, Death and Resistance. An Ethnography of War. Croatia 1991–1993* (ur. L. Čale Feldman, I. Prica in R. Senjković, Zagreb 1993).

V spremni besedi so popisane znanstvene vezi dveh nacionalnih etnoloških tradicij, ki ju v njunih začetkih povezuje zgib ustvarjanja Löfgrenove »mednarodne kulturne slovnice nacionalnega« ob koncu 19. stoletja in ki je še nekaj desetletij na začetku 20. stoletja promovirala narodno in umetnostno konstitutivno ljudsko umetnost, stavbarstvo ipd., ne torej več samo duhovne, ampak tudi snovne, oprijemljive simbole etnične/narodne kulture. Ta desetletja so v Evropi nasploh čas, ki je etnologiji prinesel prakso in tam prej, tu pozneje ustanove in časnike, v katerih so domači raziskovalci in še vedno v opaznem številu tudi laiki opisovali lastno kulturo – ne samo iz samopotrjevalnih teženj, ampak tudi s samopredstavitvenim, zato neogibno razločevalnim motivom v mednarodnem okolju.

Pripravljalci zbornika niso mislili samo na internacionalizacijo »z nacionalno slovnico napisane zgodovine vede«, mislili so namreč bolj na izostritev presežkov v domnevno linearnem toku etnoloških stikov: zbornik želi eksemplarično pokazati *osebne potenciale in mogoče komunikacijske oblike transnacionalno (in tudi transkulturalno) delujoče in organizirane (nove) evropske etnologije* [10].

Uredniki opominjajo na Edmunda Schneeweisa (1886–1961), filologa širokega obzorja in specialista za srbsko in hrvaško ljudsko kulturo, ki je 1926 (takrat že habilitiran za slovansko

narodopisje in slovanske starine oz. starinoslovje) v poročilu o »jugoslovanskem narodopisju« v desetletju 1914–1924 plediral za primerjalno narodopisje, sodeloval z Jovanom Cvijićem in pozneje z Milovanom Gavazzijem. Program takšnega primerjalnega narodopisja je bil zelo razločen: v ospredju je bil interes za primerjalno gradivo in gradivo, kakršnega na domačem ozemlju ni bilo (več), torej za kulturne forme, ki so drugod (še) ohranjene v enkratnih potezah življenja in duhovnosti. Na Dunaju rojena avstrijska etnologija se je prvič spoprijela s terenom prav na Balkanu (F. S. Krauss, pozneje E. Schneeweis), tako da je mogoče celo reči, da je bilo avstrijsko narodopisje hkrati balkansko narodopisje oz. narodopisje Balkana (po A. Gingrichu z zasnutki »orientalizma« in t. i. *frontier ethnology*) in slovansko narodopisje vsaj do razpada monarhije, pa še tudi po tem (npr. »samohodec« L. Kretzenbacher). Omenjene so tudi nadvse poučne in za nacionalne etnologije metodološko konstitutivne vezi s slovansko filologijo na avstrijskih univerzah (Vatroslav Jagić, Matija Murko). Kljub temu da nemško intelektualno okolje ni neposredno vplivalo na institucionalizacijo srbskega in hrvaškega narodopisja oz. etnologije, se je to vendarle pri njem zgledovalo do zadnjih desetletij, ko je mlajša generacija bivših jugoslovanskih etnologov preusmerila pogled k socialni in kulturni antropologiji. Paradigma se je iz »nemške« prelomila v »angleško«. Po drugi strani pa sta nemška in avstrijska etnologija bili po drugi svetovni vojni tudi sami nacionalni etnologiji, vendar iz desetletja v desetletje vse bolj koncipirani v duhu »evropske etnologije«. In v sodobnem ozračju transnacionalne evropske etnologije gre razumeti tudi nemško izdajo hrvaških razprav. Opazno pa se zabrisujejo tudi ločnice med njo in antropologijo, posebej odkar imajo »lokalno znanje« in njegovi producenti pomembno epistemološko težo: *Kar imajo lokalni producenti povedati, je zdaj razumljeno kot izraz »kulturne raznovrstnosti«, in njihove znanstvene interpretacije kakor tudi teoretični koncepti – čeprav neogibno lokalno ozemljeni in zaznamovani z nacionalnim kontekstom – so sprejeti kot adaptacije antropoloških metateorij. Lokalna oz. nacionalna (samo)spoznanja so tako sprejeta kot pomemben prispevek h globalnemu antropološkemu diskurzu. In posledično je periferijam – in s tem tudi antropologom s periferij – priznan ne samo večji pomen, temveč tudi upravičenost, da se sami predstavljajo v mednarodnem antropološkem kontekstu. To zabteva znanstveni relativizem – na vsak način s tem preprašuje univerzalno težnjo antropološke teorije in prispeva k decentralizaciji antropologije/etnologije.* [22]

Nemška izdaja hrvaške etnologije se vključuje v tok, ki se že nekaj časa pretaka po evropski etnologiji – gre namreč za mednacionalna posredništva (npr. zbornik o francoski in nemški etnologiji iz leta 1987; o bolgarski in avstrijski etnologiji, 2000; zlasti pa tematske številke *Ethnologie française* o romunski, ruski, nemški, portugalski etnologiji). Ta potreba odseva tudi politične spremembe na prelomu 80. v 90. leta prejšnjega stoletja, oblikovanje »nove« Evrope, »enotne v različnosti«, ki je zaenkrat nekakšno spoznavno izhodišče nove evropske etnologije in bo v njem morebiti našla svojo identiteto in program. Tako razumljena evropska etnologija ne potrebuje le skupnih »vsebin«, temveč tudi sodelovanje in dialog – brez akademskega imperializma, brez izrazitih središč, torej »pluralnost nacionalnih gledišč«.

V nadaljevanju naj bodo zgolj našete razprave, ki so strokovnemu bralstvu že poznane.

Prvi razdelek o zgodovini in teoriji uvaja razprava Ines Price z naslovom »Biti tu – objavljati tam« (gre za parafrazo Geertzove *biti tam – pisati tu*) o položaju »majhne evropske etnologije«, Vitomir Belaj postavlja hrvaško etnologijo v evropski kontekst, Jasna Čapo Žmegač vzporeja Radićevo paradigmo in etnologijo sodobnosti, I. Prica koncepta preteklega in tujega skozi fiktivni dialog med B. Bratanićem in C. Lévi-Straussom, Dunja Rihtman-Auguštin piše o političnem angažmaju hrvaške etnologije po Gavazziju in Brataniću, Zoran Čiča pa o v 90. letih aktualnem razmerju med etnologijo in antropologijami.

Drugi razdelek je namenjen politično občutljivi etnologiji: o njej govorijo razprave D. Riht-

man-Auguštin o etnologiji socializma in postsocializma, Lydie Sklevicky o novem letu kot političnem ritualu in Reane Senjković o vizualnih prvinah volilnih kampanj v letih 1990–1997.

Problematiko etničnosti, pluralnosti in identitete v množini obravnavajo razprave Jadranke Grbić o identitetah Hrvatov na Madžarskem in o razsežnostih hrvaške identitete v Bosni in Hercegovini, Milane Črnelić o pravici biti Hrvat v Bački, Sanje Kalapoš o pluralni identiteti zagrebške subkulturne skupine, J. Čapo Žmegač o Hrvatih in modelu »balkanske družine«.

Osrednja raziskovalna problematika prve polovice 90. let je bila vojna na Hrvaškem – v njej in ob njej sta nastali razpravi Maje Povrzanović Frykman – o kulturi in strahu in o času žalovanja in pripadnostih – in Lele Rončević o žalnem obredju za padlimi vojaki v Samoboru.

Tematsko raznorodni zadnji del zbornika ponazarja nekaj značilnih raziskovalnih topik: o tkanju razprava Jelke Radauš Ribarić, o stavbarstvu piše Žarko Španiček, o ljudski umetnosti in Gavazziju Branka Vojnović-Traživuk, o bivanjski kulturi na podeželju v luči ritualov Aleksandra Muraj, o znamenjih smrtih Zorica Vitez, o antropologiji in zgodovini skoz Držićev pogled na Dubrovnik Valentina Gulin Zrnić.

Bralec bo morda v tem zborniku pogrešal folkloristične razprave o glasbi, slovstvu, plesu, verovanju ipd. Videti je, da so uredniki svoj izbor disciplinirali v bolj etnološkem obzorju. Enakovredna in premišljena predstavitev tega, česar tu ni, bi zagotovo potrebovala zbornik podobnega obsega.

Zbornik sklepa izbrana bibliografija [459–488] prispevkov hrvaških etnologinj in etnologov iz zadnjih 50 let, objavljenih v angleškem, francoskem, italijanskem in nemškem jeziku. Razvrščeni so v poglavja Zgodovina in teorija; Splošna etnografija; Stavbarstvo, bivanje, pohištvo; Tekstil, oblačila, noše; Življenjske in letne šege; Gospodarstvo, narava, prehrana; Ljudska glasba, glasbila, ples; Ustno izročilo in gledališče; Družina, vas, skupnost, prebivalstvo; Razmerja med spoloma in spolne vloge; Verovanje, romanje, rituali; Spmembe, politika, sodobnost, mesto; Identiteta in etničnost; Etnografija vojne; Politična simbolika, vizualna antropologija. Odkrita namera tega bibliografskega izbora je, da z ureditvijo po naštetih razdelkih pokaže raziskovalna težišča v preteklih desetletjih in danes in ne le, da dokumentira dejstvo, da je hrvaška etnologija navzoča v mednarodni znanstveni javnosti, temveč da je z njo dejavno povezana. Pomembni delež k bibliografskemu obsegu prispevajo v tujih jezikih objavljeni članki v že omenjenih hrvaških znanstvenih revijah (ki so, mimogrede, tudi odprte za strokovnjake od drugod) in še v reviji *Collegium antropologicum* (izdaja jo antropološki inštitut zagrebške Medicinske fakultete), zlasti pa dejstvo, da zagrebški Inštitut za etnologijo in folkloristiko od leta 1995 en zvezek *Narodne umjetnosti* izda v angleščini.

Prav na koncu so še podatki o avtoricah in avtorjev; razvid pokaže, da je intelektualno jedro hrvaške etnologije prav v zagrebškem etnološkem in folklorističnem inštitutu (od tam je namreč 11 sodelavk in sodelavcev tega zbornika).

Ingrid Slavec Gradišnik

Damjan J. Ovsec, *Vraževerje sveta. O nastanku vraž, njihovem razvoju in pomenu.* Ljubljana: Kmečki glas 2001. 293 str., ilustr.

Damjan Ovsec se je s to knjigo posvetil vraževerju, ki ga je vedno zelo zanimalo, saj je z razmišljanjem o njem prepletel vse svoje številne dosedanje objave, članke in knjige o mitologiji, verovanju, simbolih, izročilu o rastlinah in živalih, šegah življenjskega in letnega kroga pri Slovencih in drugih narodih v Evropi in na drugih celinah.